

ПОЛІТИЧНА МІФОТВОРЧІСТЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті розглянута можливість створення на теренах сучасної України політичного міфу, який може бути використаний в якості бази або замітника національної ідеї. Визначені основні характеристики національної мети, формування якої має стати підґрунтям створюваного нового політичного міфу, спроможного поєднати всіх громадян нашої країни.

Ключові слова: політична міфотворчість, політичний міф, національна ідея, національна мета, чутки.

Міфотворчість взагалі і політична міфотворчість зокрема є частинами суспільного життя людства починаючи з прадавніх часів і до тепер. Політичні міфи продовжують своє існування, залишаючись непомітними для ока пересічних громадян, змінюючи свою форму відповідно до історичних, соціальних та політичних обставин, залишаючи, однак, незмінною свою сутність. Процес творення нових політичних міфів набув широкого розповсюдження і в Україні. Одним з найбільш значимих та розповсюджених міфів, що існують на території держави є міф про її розкол на два ворогуючих табори: східний і західний. Цей міф, створений під певні вибори, невдовзі починає втілюватись в дійсність через постійне повторення різними політичними силами думки про необхідність об'єднання нібито розколотої країни. У зв'язку з цим виникає питання про можливість створення міфу, який потім можна буде використовувати для об'єднання країни, тобто як протидію вже існуючому міфіві розколу. Звідси мета статті – визначити основні стратегічні напрямки побудови сучасного політичного міфу як об'єднуючого імперативу української держави.

До виявлення особливостей феномену міфотворчості долучалися дослідники з різних галузей знань, зокрема такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Е. Дюркгейм, Г. Гердер, Ф. В. Й. Шеллінг, Д. Д. Фрезер, К.-Г. Юнг, А.Ф. Лосєв, Н. Хома, Г. Почепцов, С. Самохвалова, В. Фесенко, Е. Касієр та ін.

Міф є найдавнішою та водночас найсучаснішою формою систематизованого політичного мислення індивідів. І сьогодні приналежність до національних, класових, етнічних міфологічних комплексів як до обов'язкової частини сучасної цивілізації об'єднує людей з різним життєвим досвідом, рівнем освіти і економічними можливостями [1, с. 6]. Політичні міфи виникають у період, коли у суспільстві проходить злам існуючої політичної системи, уявлень населення про політику. Саме в цей час створюються політичні міфи, в основі яких лежать, з одного боку, несвідомі страхи, очікування та надії, нереалізовані бажання і прагнення як окремих особистостей, так і соціальних груп, а з іншого – потреба чіткості і спокою, цілісності і зрозумілості образу світу, впевненості у доцільності змін, що відбуваються [2].

Політична міфотворчість може базуватися на певних канонах міфологічного мислення, які мають наступну структуру:

1. Есхатологічне залякування мас;
2. Пред'явлення масам персоніфікованого „образу ворога” як пояснювальної моделі труднощів;
3. Персоніфікація „образу героя”;
4. Використання архаїчної символіки (трансформовані образи батька та матері і т.п.);
5. Апелювання до минулого, як до „золотого часу”[3].

Політичний міф може містити в собі як усі ці елементи так і деякі з них. Есхатологічні залякування можуть втілюватися в образах кризи, низького рівня життя

більшості населення країни, зовнішньої загрози. Втіленням „образу ворога” можуть слугувати вже зазначені вище явища або ж в такому світлі можуть висвітлюватись деякі явища як в середині країни так і за кордоном, можуть бути використані історично зумовлені образи чи антипатії.

На думку автора статті, політичний міф, що надалі має замінити або ж стати базою для національної ідеї можна будувати, використовуючи як вже наведені традиційні елементи міфотворчості, так і базуючись на концепції Густава Лебона, яку він сформулював у своїй праці „Психологія народів і мас”. Ця теорія може бути використана для створення міфу, що має впливати на націю або на населення країни, якщо розглядати їх з точки зору натовпу, але натовпу не зосередженому в одному місці, а об'єднаному за допомогою засобів масової інформації, які на сучасному етапі розвитку досягли значних масштабів впливу.

Базуючись на теорії Г. Лебона слід виділити наступні риси натовпу, на яких в подальшому можна базувати політичний міф:

1. Натовп має властивість вкрай спрощувати ідеї, які поширюються в ньому, якими б не були такі ідеї, вони мають бути якомога більш спрощеними та мають носити вкрай категоричну форму, тільки тоді на такі ідеї чекає успіх.

2. Натовпу потрібні дві речі: абсолютна істина, за яку варто боротися і абсолютна неправда, проти якої слід виступати.

3. Засвоєння натовпом нових ідей не є швидким процесом. Можуть пройти десятиріччя перш ніж вони остаточно закріпляться, але слід зазначити, що наскільки важко засвоюються нові ідеї так само важко потім позбутися цих ідей, вивести їх зі свідомості натовпу.

4. Натовп частіше за все не піддається на раціональні умовляння, він не мислить, а якщо мислить, то мислить хибно, тому ідеї, що поширюються натовпом мають бути налаштовані на емоційне, а не на раціональне сприйняття [4].

Важливим є зауваження Г. Лебона про те, що легкість, з якою поширюються деякі ідеї спричинена тим, що більшість людей просто не в змозі сформулювати самостійні переконання, які ґрунтуються на раціональних роздумах. Цей аспект слід особливо зауважити з огляду на те, що політичний міф, що має замінити національну ідею слід не тільки створити, а ще й грамотно поширити, для того, щоб він не тільки не визвав відторгнення, а ще й закріпився на тривалий час.

Виходячи з наведених вище ознак натовпу, визначених Г. Лебоном можна зробити висновок, що міф, який надалі можна використовувати в якості заміни національної ідеї повинен мати наступні риси:

1. Він має містити в собі абсолютну істину, яка буде прийнята більшістю населення країни, як така, за яку варто боротися. Водночас з цим міф має містити і абсолютну неправду, проти якої варто боротися, що зазвичай приводить до об'єднання народу.

2. Міф має прийняти максимально спрощену форму. Зазвичай масовою свідомістю погано сприймаються думки або ідеї, що потребують детального, глибинного аналізу. Маніпулювання масовою свідомістю набуває значних масштабів розповсюдження саме тому, що більшість людей просто не хочуть аналізувати інформацію, що надходить до них з різних джерел. Саме тому міф має бути максимально зрозумілим вже при першому контакті з ним, не має виникати потреби в подальшому його обмірковуванні.

3. Міф має бути зверненим до почуттів народу, а не до раціонального сприйняття.

Однак, тим не менш, слід враховувати і думку, яку висловив Ю. Шайгородський, про те, що міф має містити в собі раціональне знання, нехай воно навіть буде „розбавлене” уявою [5]. Поєднання цих двох факторів свідчить про те, що, хоча міф і має бути орієнтованим на почуття, а не на розум мас, він має базуватися на правді. Якою б малою часткою загального міфу ця правда не була, все ж її наявність призведе до того, що, по-перше, міф не буде сприйматись як цілковита брехня, навіть якщо у когось виникнуть підозри у штучному створенні цього міфу, по-друге, він сприйметься набагато

швидше, оскільки базуватиметься на вже відомих масам положеннях, які й складатимуть цю правдиву частину міфу.

Крім того, слід пам'ятати, що засвоєння міфу масами не може бути швидкоплинним процесом, засвоєння ідей такого масштабу може відбуватись десятиліттями, тому очікувати на негайний результат не можна. Міф має не тільки засвоїтись, а й проіснувати якомога більший проміжок часу, існувати протягом життя декількох поколінь.

Політичний міф, що створюється може бути втіленням уявлень більшості населення про добробут, високий рівень життя тощо. Він може характеризувати країну як „державу загального добробуту”, що означає, що рівень життя всіх прошарків населення є максимально високим. Міф такого плану може містити в собі посилення „бо ми того варті” тощо. Він має говорити про те, що лише спільними зусиллями всього населення країни рівень життя досяг рівня, який гідний цього народу.

Міф може бути втіленням патріотичних настроїв населення. В такому випадку він повинен акцентувати увагу на тому, що країна, в якій живе народ є найкращою, що люди в ній найкращі, найгостинніші тощо. В той же час слід остерігатися можливості виникнення негативного ставлення до інших народів, зверхності до них. Національне піднесення не має переростати у національний шовінізм.

Можна поєднати два варіанти і створити міф, що базується на впевненості народу у тому, що і країна, і населення країни є найкращими, і рівень життя є відповідає і народу і країні.

Для створення політичного міфу, що надалі має об'єднати націю, стати основою для формування національної ідеї, вкрай важливе використання національної мети, відсутність якої в Україні навряд викликає сумніви. Національна мета має стати базою для створення такого політичного міфу. Зв'язок національної мети, міфу та ідеї можна виразити схемою: національна мета → національний міф → національна ідея, тобто створення національної ідеї має проходити на базі національного міфу, який, в свою чергу, базується на національній меті.

При створення національної мети слід враховувати і історичні трансформації цього явища. Якщо раніше для українців національною метою було об'єднання роз'єднаних частин країни та їх незалежність від інших держав, то сьогодні мета набуває інших рис. Створення національної мети для України має враховувати необхідність того, щоб в ній поєднувались сама мета та в завуальованій формі елементи, що підвищують національну самосвідомість та національну самоповагу. Національна мета може мати такий вигляд: „створимо таке теперішнє, щоб прийти до „світлого” майбутнього, у якого не буде „темного” минулого”. Надалі на базі цієї національної мети можна робити надбудови, що можуть містити в собі спрямування на збереження незалежності вже об'єднаної країни, закріплення визнання України як незалежної держави іншими країнами та підвищення статусу нашої держави в очах світового співтовариства.

Слід пам'ятати, що політичний міф необхідно не лише створити, а й грамотно поширити. Розповсюджуючи створений політичний міф слід враховувати зазначений Н. Шестовим „принцип достатньої інформації”. Цей принцип можна коротко сформулювати так: людина заздалегідь готова у будь-який момент перестати контролювати достовірність чи недостовірність інформації, що надходить до неї, та сприймати її як „істину”. Причиною такої поведінки може бути індивідуальний і груповий політичний досвід, політична орієнтованість індивіда на сприйняття певних реалій, релігійний досвід, або ж виняткова довіра до джерела інформації. Це може бути повідомлення близького родича, офіційних, або навпаки, неофіційних джерел інформації. Довіра може бути викликана і певним науковим статусом джерела інформації [1, с. 157].

Розповсюдження політичного міфу може відбуватися по кількох каналах. Найбільш ефективними для України будуть ЗМІ та чутки.

Засоби масової інформації виконують у суспільстві досить багато функцій, до основних з яких належать інформаційна функція та функція критики. Вони представляють

коло інтересів, виходячи з мети, за якою можуть використовуватись, оскільки інформаційна функція ЗМІ полягає в тому, що вони інформують суспільство про найбільш значимі та важливі події. Ця функція цікава тому, що вибір подій, про які слід інформувати, а також послідовність, в якій вони розташовуються, залежить безпосередньо від власника або редактора ЗМІ. Функція ж критики цікава тому, що критикуючи дії керівництва держави або ж суспільний стан взагалі ЗМІ виражають думку певної спрямованості, яка може бути використана з певною метою.

Для розповсюдження політичного міфу можна використовувати і журналістські коментарі. Переважна кількість населення країни знайома з політиками, подіями політичного та суспільного життя через інформацію, яка подається в ЗМІ. Це призводить до того, що коментарі журналіста, який передає цю інформацію, автоматично стають поглядом людини, що читає, слухає або дивиться репортаж, як істинні, або ж навіть як свої власні, оскільки журналіст, скоріше за все був особисто присутній і, як вже зазначалося, має місце „принцип достатньої інформації”. Тому, якщо коментарі журналіста мають певну ідеологічну або міфологічну забарвленість, таке бачення ситуації частково або повністю передається людині, що сприймає цю інформацію у поданій журналістом формі.

Також для розповсюдження політичного міфу можна використовувати різноманітні інтернет-форуми. Переважна більшість молоді хоча б раз у житті заходила на який-небудь форум, не обов'язково задля спілкування, можливо лише в пошуках інформації, що цікавить. Однак, навіть просте заходження на форум потребує хоча б часткового ознайомлення з коментарями, що містяться на ньому, тож циркулювання на форумі інформації, що може містити завуальовану міфологічну складову, по-перше, гарантує те, що ця інформація буде побачена чималою кількістю молоді, а по-друге навряд викличе будь-які підозри, оскільки на форумах можуть висловлюватись ідеї, які зазвичай не висловлюються, оскільки форум гарантує анонімність, а отже і певну свободу. З іншого боку, інформація, що з'явилася на форумі, може сприйматись як відверта маячня, однак, по-перше, існування такого ризику виправдовується можливим позитивним ефектом, а по-друге, циркулювання такої ж інформації у інших ЗМІ може підтвердити її правдивість.

Іншим засобом розповсюдження міфу можуть бути чутки. Вони представляють собою форму масової комунікації з якою стикається кожна людина принаймні раз на день. Поширюючи чутки слід ретельно їх формувати і обирати метод їх розповсюдження. Чутки, що будуть створюватись і надалі циркулювати в суспільстві, можуть містити як весь створений міф, так і його частини. Якщо обирається другий варіант, це означає, що міф розбивається на декілька частин, які розповсюджуються за допомогою чуток для подальшого їх об'єднання в ціле. В цьому випадку слід ретельно контролювати циркуляцію чуток, стежачи не лише за впливом, який вони мають на населення, що треба робити в будь-якому випадку, а й за тим, за яким напрямком відбувається їх об'єднання, для того, щоб в разі, якщо ціле, в яке будуть складатись частини міфу буде не таким, як очікується, відразу перервати цей процес.

Ліквідацію чуток теж необхідно проводити дуже обережно, оскільки, якщо населення помітить, що інформація, що надходить з чуток яким-небудь чином заперечується, наполегливо відкидається чи приховується, ефект може бути протилежним. В той же час саме це можна використовувати для скорішого розповсюдження чуток. Досить ретельно прораховане „необережне” її заперечення може призвести до того, що чутка буде сприйматись як правдива інформація, буде засвоюватись скоріше та з більшою готовністю.

Для найкращого забезпечення розповсюдження міфу слід використовувати відразу декілька засобів, в даному випадку проводити певні кампанії в ЗМІ і продукувати виникнення і засвоєння чуток. На даному етапі в Україні спостерігається певний ступінь недовіри до офіційних ЗМІ тому інформація, що розповсюджується шляхом чуток,

отримується населенням „від самого себе” буде сприйматись як більш правдива. Чутки є оптимальним засобом розповсюдження інформації оскільки для менталітету українців характерна впевненість, що „люди просто так балакати не будуть”, до того ж у світлі недовіри до офіційних ЗМІ інформація, що відома населенню з чуток і лунає у ЗМІ, може забезпечити відродження довіри до них.

Отже, виходячи з вище наведеного, можна сказати, що досить поширеному на теренах України міф про розкол та вороже ставлення сходу та заходу України один до одного, який через часте повторення став перетворюватись на дійсність, можна протиставити міф, що зможе об'єднати країну, замінити національну ідею. Цей міф може бути створений, базуючись на концепції Г. Лебона про поведінку натовпу, має враховувати особливості історичного розвитку різних частин України і базуватися на національній меті, створення якої постає як першочергове завдання, враховуючи її відсутність в Україні. Розповсюдження міфу можна проводити шляхом одночасного формування та розповсюдження чуток і проведення певних кампаній у ЗМІ. Зрозуміло, що кожен із зазначених моментів в проблемному полі сучасної політичної міфотворчості потребує подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шестов Н. Политический миф теперь и прежде / Н. Шестов. – М.: Олма-пресс, 2005. – 409 с.
2. Цуладзе А. Политическая мифология / А. Цуладзе. – М.: ЭКСМО, 2003. – 383 с.
3. Гусева С. Современный политический миф: игра по законам архаики / С. Гусева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://freud.by.ru/pages/guseva.shtml>. – Назва з титул. екрану.
4. Лебон Г. Психология народов и масс / Г. Лебон; [пер. с фр. И.Мищенко]. – М.: Макет, 1995. – 320 с.
5. Шайгородський Ю. Міфотворчість як засіб впливу на політичну свідомість / Ю. Шайгородський [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=25&c=670>. – Назва з титул. екрану.

Ваулина Ф.В.

ПОЛИТИЧЕСКОЕ МИФОТВОРЧЕСТВО В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

В статье рассмотрена возможность создания на территории современной Украины политического мифа, который может быть использован как базис или как заменитель национальной идеи. Определены основные характеристики национальной цели, формирование которой должно стать основой создаваемого нового объединяющего всех граждан нашей страны политического мифа.

Ключевые слова: политическое мифотворчество, политический миф, национальная идея, национальная цель, слухи.

Vaulina F.

POLITICAL MYTH CREATION IN CONTEMPRARY UKRAINE

In the article the opportunity of creation in territory of modern Ukraine of a political myth which can be used as basis or as a substitute of national idea is considered. The basic characteristics of the national purpose which formation should become a basis of a created new political myth that consolidates all citizens of the our country are determined.

Key words: political myth creation, political myth, national idea, national purpose, hearings.